

Vrouwen babbelen, zegt men.¹

Nathalie Lateur

C'est elle qui remplit d'espoir
Les promenades les salons de thé
C'est elle qui raconte l'histoire
Quand elle ne l'a pas inventée
C'est la parlote, parlote

Uit *La Parlote*, Jacques Brel²

De meest triviale vorm van spreken (met een ander ? – dat is nog de vraag), gekend onder de term *babbelen* (fr: la parlot(t)e) en evenzeer onder de translinguïstische onomatopée *blabla*, wordt vaak aan vrouwen gelinkt. Men zegt dat het de vrouwen zijn die babbelen, tetteren, tateren, kletsen, De Nederlandse woordenschat lijkt deze hypothese kracht bij te zetten. Er bestaan namelijk tal van woorden om *babbelende vrouwen* te benoemen: “kletskaus”, “babbelkaus”, “viswijf” Maar met welk woord benoemt men de mannelijke tegenhanger van *zij die babbelt*? Bestaat er *überhaupt* een synoniem voor een babbelende man?

Wat kan de psychoanalyse ons hieromtrent bijbrengen? Laten we nu al zeggen dat Lacan ons niet zal tegenspreken wanneer we zouden stellen dat vrouwen babbelen. Maar, is babbelen daarom *vrouwelijk*, met andere woorden, correspondeert deze spreekvorm daarom met het lacaniaanse *vrouwelijk genot*? Laten we niet te snel besluiten.

1. Taal en geslacht

Een maand voor de aanvang van zijn seminarie over Joyce is Lacan te gast in Genève.³ Tijdens deze conferentie wijst hij meermaals een verband aan tussen taal en geslacht. Zo stelt hij zich de retorische vraag : « Comment a-t-on pu à ce point méconnaître jusqu'à Freud que ces gens que l'on appelle des hommes, *des femmes éventuellement*, vivent dans la parlote ? »⁴ Lacan stipt de *vanzelfsprekendheid* aan dat mannen binnen het gebabbel leven, terwijl hij in het geval van vrouwen opmerkt dat dit *eventueel* het geval is.

¹ Geëlaboreerde versie van een interventie ter gelegenheid van de interkarteldag van de Kring, juni 2006.

² fr.lyrics-copy.com/jacques-brel/la-parlote.htm

³ J. Lacan, *Conférence à Genève sur le symptôme*, Le Bloc-notes de la psychanalyse, nr. 5, 1985, p. 5-23.

⁴ J. Lacan, *o.c.*, p. 11, eigen cursivering.

Een beetje later, nog steeds tijdens dezelfde conferentie, merkt hij op dat het de vrouwen zijn die de taal (le langage) hebben uitgevonden.⁵ Hij verwijst hiervoor naar het scheppingsverhaal, naar het moment waarop Eva met de slang praat. “Ze spreken met de slang, t.t.z., met de fallus. Ze spreken des te meer met de fallus omdat het voor hen hetero is.”⁶ En waarom zouden vrouwen de taal hebben uitgevonden, vraagt Lacan zich vervolgens af. Waarop hij zelf antwoordt dat ze er alle belang bij hebben. “In tegenstelling tot wat men denkt, is het fallocentrisme de beste garantie voor de vrouw.”⁷

Op 16 maart 1976, tijdens zijn seminarie over Joyce, zegt Lacan letterlijk: “(...) il y un rapport entre langage et sexe”⁸. Het is niet toevallig, zo hopen we hieronder te kunnen aantonen, dat hij tijdens diezelfde les zijn publiek tevens attent maakt op een onderscheid waar hij drie jaar eerder, in *Encore*, op heeft gehamerd: “**S(Abarré)**, c’est tout autre chose que Φ ”⁹.

2. De onmogelijkheid van de seksuele verhouding

Ten tijde van *Encore* introduceert Lacan enkele aforismen waarmee de toon van zijn verdere onderwijs gezet wordt: *De ganse waarheid kan niet gezegd worden, de seksuele verhouding bestaat niet,* Dit *niet kunnen zeggen* of *niet-bestaan* laat Lacan corresponderen met de modale categorie van de *onmogelijkheid*: *wat niet ophoudt zich niet te schrijven*.

Dit betekent dat het seksuele genot, het genot van het lichaam van de Ander “gemarkeerd, gedomineerd wordt door een onmogelijkheid om waar dan ook in het uitspreekbare, die Eén te installeren die ons interesseert, de Eén van de relatie *seksuele verhouding*”¹⁰. De onmogelijkheid om de seksuele verhouding te schrijven of om de ganse waarheid te zeggen is te wijten aan een tekort in de Ander waardoor de Ander van een breukstreep is voorzien (**Abarré**). Dit tekort is te wijten aan de afwezigheid van de betekenaar van de vrouw wat Lacan ertoe brengt te zeggen dat de De vrouw niet bestaat.

In zijn les van 13 maart 1973 demonstreert Lacan het neurotisch antwoord op de onmogelijkheid van de seksuele verhouding. Hij maakt hiervoor gebruik van een tabel waarbinnen hij de formules van twee seksuele posities schrijft als gescheiden van elkaar. Deze formules herleiden het oedipuscomplex tot de logica van de castratie¹¹. Afhankelijk van het al dan niet bestaan van een uitzondering die aan de castratie ontsnapt, zal het subject zich op deze of gene wijze inschrijven in de fallische functie (Φx), zijnde “de functie die suppleëert aan de seksuele verhouding”¹² en zich aldus langs mannelijke of vrouwelijke kant positioneren. De vectoren in deze seksueringstabel duiden aan tot wat het mannelijk of vrouwelijk geseksueerd wezen zich dan wel verhoudt in het genot, indien de verhouding tot de Ander onmogelijk is.

Tabel invoegen; Encorep. 73

⁵ J. Lacan, o.c., p. 23.

⁶ Ibidem, p. 23, eigen vertaling.

⁷ Ibidem, p. 23, eigen vertaling.

⁸ J. Lacan, *Le Séminaire Livre XXIII, Le sinthome*, Paris, Seuil, 2005, p. 121.

⁹ J. Lacan, o.c., p. 127.

¹⁰ J. Lacan, *Le Séminaire XX, Encore*, Paris, Seuil, 1975, p. 13.

¹¹ J. Lacan, *L’Étourdit*, Autres Ecrits, 2001, Paris, Seuil, p. 458.

¹² J. Lacan, *Le Séminaire XX, Encore*, Paris, Seuil, 1975, p. 55.

2.1. Langs de kant van de mannen

Mannelijk geseksueerde wezens rangschikken zich langs de linkerkant van de tabel, waar de universaliteit regeert: voor alle subjecten geldt de inscriptie in de fallische functie (**onderste formule, linkerkant**). Dit mannelijk universum is gebaseerd op de ex-sistentie van een uitzondering. Er bestaat één die zich niet inschrijft in de fallische functie, door Lacan de semblant van de vader genoemd (**bovenste formule linkerkant**).

Het spreekwezen dat zich langs de kant van het universele positioneert is het gedeelde subject dat zich in zijn genot laat ondersteunen door de betekenaar van de fallus (Φ). En juist omdat dit genot gearticuleerd is aan Φ , is het genot van de Ander onmogelijk. Immers, deze meesterbetekenaar die zich van alle andere betekenaars onderscheidt omdat hij geen betekende heeft, is verantwoordelijk voor het functioneren van de taal: hij garandeert de minimale binaire structuur van de taal, hij zorgt ervoor dat een betekenaar steeds naar een andere verwijst waardoor de taal in haar effect van betekende, steeds naast de kwestie is. Lacan duidt dit aan met een breukstreep tussen betekenaar en betekende: S/s.¹³

De mislukking van het genot van de Ander, inherent aan dit fallisch genot, blijkt uit de vector gaande van het gedeelde subject naar het object *a*.¹⁴ Het object *a*, dit meer-aan-genieten als product van de taal komt op de plaats van de Ander die niet bestaat. De man mag dan wel denken dat hij de vrouw benadert, maar in feite berust de seksuele verhouding slechts op het fantasme.¹⁵ Wanneer Lacan enkele jaren later zegt dat de man de liefde uitsluitend met zijn onbewuste bedrijft, is het opnieuw om de onmogelijkheid van de seksuele verhouding in de verf te zetten.¹⁶ De Ander als plaats van het onbewuste is slechts een suppletie ten aanzien van de Ander die niet bestaat.¹⁷

Lacan laat dit fallisch genot corresponderen met de modale categorie van de noodzaak: het is een genot, dat omwille van haar ondersteuning door de taal, *niet stopt zich te schrijven*. Het is het enige genot dat bestaat en zodoende suppleëert aan het genot van de Ander dat niet bestaat. Of, om het met Lacan te zeggen: “Il faut que celle-là soit, faute – (...) – de l’autre qui n’est pas. »¹⁸

De noodzakelijke articulatie van het genot aan de taal langs de kant van de mannen, werpt een licht op een formule die Lacan hanteert in Genève: “de mannen leven in het gebabbel”. De mannen wiens inscriptie in de fallische functie gefundeerd is op het bestaan van een structurele limiet, leven in het gebabbel, ze “spreken als spreekuilen, zingen het *disque-ourcourant*, ze laten de plaat (*disque*) draaien, de plaat die draait omdat er geen seksuele verhouding bestaat.”¹⁹

Voor elk spreekwezen dat zich langs de kant van het universum plaatst, bestaat er slechts één genot en we zouden er nu aan kunnen toevoegen, bestaat er slechts één vorm van spreken en dit is naar onze mening wat Lacan in Genève “spreken met de fallus” noemt. Zonder twijfel speelt Lacan met de equivociteit eigen aan het woord “met”, zoals hij ook doet wanneer hij

¹³ Ibidem, p. 74. Zie ook: “(...) la fonction de la barre n’est pas sans rapport avec le phallus”, ibidem, p. 40.

¹⁴ “Le ratage, c’est l’objet.”, J. Lacan, *Le Séminaire XX, Encore*, Paris, Seuil, 1975, p. 55.

¹⁵ Ibidem, p. 67-68, 74-75, 80.

¹⁶ J. Lacan, *Le Séminaire Livre XXIII, Le sinthome*, Paris, Seuil, 2005, p. 127.

¹⁷ J. Lacan, o.c. p. 127.

¹⁸ J. Lacan, *Le Séminaire XX, Encore*, Paris, Seuil, 1975, p. 56.

¹⁹ J. Lacan, o.c., p. 35, eigen vertaling.

zegt “faire l’amour avec”²⁰. “Met” de fallus spreken, wat hij enkele seconden later herneemt via de term *fallocentrisme* betekent dat dit spreken door de fallus ondersteunt wordt. Dit impliceert een limiet: doordat men slechts met de fallus kan spreken, kan men niet de ganse waarheid zeggen²¹, wat uiteraard een reden vormt om te blijven spreken. Tegelijkertijd wijst het “met” ook op de partner binnen het spreken. Spreken met de fallus benadrukt het solitaire karakter van dit spreken. Lacan zegt niet: “spreken met de Ander”, hij zegt “spreken met de fallus”. In zijn seminarie getiteld *Les us du laps*, benadrukt Jacques-Alain Miller de eenzaamheid van dit genot te babbelen. Op het moment dat Lacan de *blabla* ter sprake brengt in *Encore*, heeft hij reeds lang afstand gedaan van zijn schema van de erkenning waarmee hij in zijn eerste onderwijs wou aantonen dat de communicatie zou bestaan. “Men zou (...) kunnen denken dat het spreken een connectie met de Ander is in de mate dat dit spreken geadresseerd is, communicatie. Welnu, het genot van het spreken is bij Lacan slechts een figuur van het genot van de Eén, t.t.z. afgesloten van de Ander. Genot van het spreken wil zeggen dat het spreken genot is, en niet communicatie met de Ander (...). Dat is wat *blablabla* wil zeggen, zoals (Lacan) zich uitdrukt, (*blablabla*) als de meest pejoratieve kwalificatie van het spreken. *Blablabla* wil juist zeggen dat het spreken, vanuit het perspectief van het genot, niet de erkenning of het begrip viseert, maar dat het slechts een modaliteit is van het genot Eén.”²²

2.2. Langs de kant van D/e vrouw

Het subject langs de rechterkant van de seksueringstabel laat zich determineren via de negatieve formules. De afwezigheid van een structurele limiet (**bovenste formule rechterkant**) impliceert dat de inscriptie van het subject in de fallische functie *niet-al (pas-tout)* is (**onderste formule rechterkant**). Maar, insisteert Lacan, “het is niet omdat (een vrouw) niet-al in de fallische functie zit, dat ze er helemaal niet in zit, ze zit er *niet* helemaal niet in. Ze zit er ten volle in.”²³ Lacan duidt dit aan met een vector gaande naar Φ , de vrouw vindt dus langs de kant van de man een term, i.c. de fallische betekenaar die haar genot kwalificeert. We komen hier later op terug.

Het verschil met de mannelijke positie houdt verband met het feit dat **D/e** vrouw, tevens te maken heeft met iets anders. Met de vector gaande naar **S(Abarré)** duidt Lacan langs de kant van de vrouw het bestaan van een supplementair genot aan. Anders dan het fallische genot, is dit typisch *vrouwelijk* genot een “genot van het lichaam voorbij de fallus”²⁴.

Wat is nu juist dat *vrouwelijk* genot dat niet gearticuleerd is aan en begrensd wordt door de betekenaar van de fallus? Lacan kwalificeert het als “gek” en “enigmatisch” en voegt er tevens aan toe dat dit genot de vrouw als subject afwezig stelt.²⁵ In *Encore* roept Lacan binnen deze context de mystici ten tonele. De getuigenissen van Hadewijch of Sint-Jan van het Kruis komen er op neer te zeggen een genot te ervaren waar ze niets over weten (te zeggen).²⁶ En hier zegt Lacan het zwart op wit: deze mystieke ervaringen zijn noch gebabbel,

²⁰ J. Lacan, *Le Séminaire Livre XXIII, Le sinthome*, Paris, Seuil, 2005, p. 127.

²¹ J. Lacan, *Le Séminaire XX, Encore*, Paris, Seuil, 1975, p. 87.

²² J.-A. Miller, « Les six paradigmes de la jouissance », *Revue de La Cause freudienne*, n°43, Paris, p. 28, eigen vertaling.

²³ J. Lacan, o.c., p. 69.

²⁴ J. Lacan, o.c., p. 69.

²⁵ Ibidem, p. 36, 131.

²⁶ Ibidem, p. 70, 71.

noch geklets.²⁷ Dit vrouwelijk genot is dus duidelijk iets anders dan het zingen van het *disque-ourcourant*.

Maar waar situeert **D/e** vrouw zich dan wel indien ze te maken heeft met deze particuliere betekenaar die wijst op het tekort van de betekenaar in de Ander **S(Abarré)**. Binnen welke dimensie moeten we deze betekenaar situeren? In zijn seminarie over Joyce zegt Lacan dat eender welke vrouw over de breukstreep tussen betekenaar en betekende kan springen.²⁸ Hoewel hij het niet expliciet zegt, kunnen we ervan uitgaan dat Lacan hiermee alludeert op “het genot voorbij de fallus”. Voorbij de fallus, daar waar **D/e** vrouw dus te maken heeft met **S(Abarré)**, is dit onderscheid tussen betekenaar en betekende, en de verwijzing van de ene betekenaar naar de ander onbestaande.²⁹ Zijn we bij deze niet beland bij de reële dimensie van het symbolische, is dit niet juist wat Lacan *detaal*, *lalangue* noemt? Met *detaal* in één woord duidt hij namelijk de astructurele en onbegrensde dimensie van het symbolische aan; het is het register waar de meesterbetekenaars zich oneindig herhalen en er niet in slagen zich aan een S₂, een weten, te articuleren. Het register, zo kunnen we stellen, waar de Φ zijn intrede niet gedaan heeft. Miller duidt *detaal* aan met het matheem (S₁, S₁, S₁, ...) terwijl het matheem van de taal het betekenaarskoppel (S₁-S₂) is.

Onze hypothese is dus, naar analogie van het fallisch genot dat een genot is dat via de taal passeert en erdoor wordt begrensd, dat het vrouwelijk genot zonder grens gedreven wordt door *detaal*. In *Encore* zegt Lacan dat “detaal ons in de eerste plaats affecteert via haar effecten die affecten zijn. (...) de effecten van *detaal* (...) gaan voorbij aan al wat het spreekwezen in staat is uit te spreken.”³⁰ Indien we ervan uitgaan dat dit vrouwelijk genot een *detalig* genot is (tegenover het fallische dat talig is), wordt het ook logisch dat vrouwen en mystici in dit genot als subject afwezig zijn en er niets over weten te zeggen, behalve dan het feit de ze *iets* ervaren hebben.

3. Vrouwen, taal en genot

Zoals Jacques-Alain Miller vanaf het midden van de jaren '80 aantoonde, wordt met *Encore* (1972-'73) *het latere onderwijs van Lacan* ingeleid.³¹ Vanaf dat ogenblik zal Lacan de Ander meer dan ooit in vraag stellen.³² Of het nu het object *a* betreft als een meer-aan-genieten of de taal, deze Ander wordt niet meer beschouwd als reeds aanwezig van bij het begin, maar wordt secundair; het is slechts een suppletie ten aanzien van het onmogelijke genot dat zich situeert in het onbegrensde register van *detaal*. Het onderscheid tussen Φ, de betekenaar van de fallus en **S(Abarré)**, de betekenaar voor het tekort in de Ander, wordt hierdoor des te meer geradicaliseerd.

De indicaties omtrent vrouwen en taal die Lacan geeft tijdens zijn conferentie in Genève (1975) dienen vanuit dit nieuwe axioma dat **S(Abarré)** als uitgangspunt neemt, gelezen te worden. Elk spreekwezen dient een antwoord te bieden op de onmogelijkheid van de seksuele verhouding; voor het neurotisch subject is dit antwoord de inschrijving in de fallische functie.

²⁷ Ibidem, p. 70.

²⁸ Ibidem, p. 127

²⁹ Ibidem, p. 34.

³⁰ Ibidem, p. 127

³¹ J.-A. Miller, *Ce qui fait insigne*, Séminaire inédit, 1986-'87. Miller zal deze disjunctie tussen de Eén en de Ander in detail hernemen tijdens zijn seminarie *La fuite de sens*, séminaire inédit, 1995-'96.

³² J. Lacan, *Le Séminaire XX, Encore*, Paris, Seuil, 1975, 39.

Met de tabel van de seksuering tekent Lacan twee verschillende subjectposities uit, afhankelijk van de wijze waarop het neurotisch subject zich in de fallische functie inschrijft.

Voor het mannelijk geseksueerde wezen is de inscriptie gedetermineerd door het bestaan van een uitzondering die als het ware garandeert dat het genot van de Ander definitief is uitgesloten. Zoals we kunnen vaststellen staat er geen **S(Abarré)** langs de linkerkant van de tabel, wel Φ . Het is deze laatste betekenaar die ervoor zorgt dat het gedeelde subject zich slechts tot zijn object als oorzaak van verlangen kan verhouden. Dit doet Lacan zeggen dat het universum (**onderste formule links**) de plaats is waar het volledig lukt om de seksuele verhouding te doen mislukken.³³

Langs de rechterkant van de seksueringstabel ontbreekt de uitzondering die een limiterende functie heeft op het genot. Dit impliceert dat de verzameling van vrouwen zich niet laat funderen, het betreft een “al buiten het universum”³⁴ en bijgevolg is ook *een* vrouw niet-al in de fallische functie (**onderste formule rechts**).

Laten we ons voorlopig toespitsen op wat zich uitsluitend langs deze rechterkant van de tabel afspeelt. Zoals we kunnen zien, ontbreekt de betekenaar van de fallus; m.a.w., **D/e** vrouw beschikt structureel gezien niet over Φ . Voor zolang zij zich exclusief langs deze vrouwelijke kant zou ophouden, is er geen suppletie, lees: defensie tegen het niet-bestaan van de seksuele verhouding. **D/e** vrouw heeft in dat geval rechtstreeks te maken met **S(Abarré)**, en hiermee duidt Lacan het zotte en enigmatische genot aan. Dat dit genot *de* vrouw als subject afwezig stelt, illustreert Lacan door de vrouw met het gebarreerde lidwoord La(barré) voor te stellen, en niet met het symbool **gedeeldSubject**. Het is wellicht omwille van deze niet-gemedieerde verhouding tot S(Abarré) en de structurele afwezigheid van Φ dat Miller stelt dat een vrouw dicht bij het reële staat.³⁵ En in dit laatste kunnen we tevens een bevestiging zien van onze hypothese dat het vrouwelijk genot vrouwen onderdompelt in het register van *detaal*.

Gezien de “zothed” die zich afspeelt aan de rechterkant, is het dan ook logisch dat Lacan zegt dat het fallocentrisme de beste garantie is voor de vrouw.³⁶ Ze heeft er alle belang bij te “spreken met de fallus” gezien ze dicht bij “wat onmogelijk te verdragen is”³⁷ – d.i. Lacans definitie van het reële in 1977. Het “spreken met de fallus” werkt begrenzend ten aanzien van het reële van *detaal*; het is de enige manier om alsnog de illusie van de seksuele verhouding, en bijgevolg de verhouding tussen betekenaar en betekende in stand te kunnen houden. In *Encore* zegt Lacan: “Omdat het (fallisch) genot spreekt, bestaat de seksuele verhouding niet. (...) Daarom zou ze er beter aan doen te zwijgen, met het resultaat dat dit de afwezigheid van de seksuele verhouding nog een beetje zwaarder maakt. En het is uiteindelijk daarom dat dit genot niet zwijgt en dat het eerste effect van de verdringing er juist in bestaat om over iets anders te spreken.”³⁸

Echter, zoals reeds enkele keren gezegd, is de garantie die het fallocentrisme aan **D/e** vrouw biedt, niet structureel aanwezig. Voor **D/e** vrouw is het fallocentrisme *hetero*, merkt Lacan op.³⁹ En vrouwen leven *eventueel* in het gebabbel, zegt hij ook. In de seksueringstabel zien we dit geïllustreerd via de vector gaande naar de betekenaar Φ die zich inderdaad langs de

³³ J. Lacan, *Le Séminaire XX, Encore*, Paris, Seuil, 1975, p. 53.

³⁴ J. Lacan, *L'Étourdit*, Autres Ecrits, 2001, Paris, Seuil, p. 466.

³⁵ J.-A. Miller, Ce qui fait insigne, 1986-'87, onuitgegeven seminarie, les van 27 mei 1987.

³⁶ J. Lacan, *Conférence à Genève sur le symptôme*, Le Bloc-notes de la psychanalyse, nr. 5, 1985, p. 23.

³⁷ J. Lacan, *Ouverture de la section clinique*, Ornicar nr. 9, p. 11.

³⁸ J. Lacan, *Le Séminaire XX, Encore*, Paris, Seuil, 1975, p. 57, eigen vertaling.

³⁹ J. Lacan, *Conférence à Genève sur le symptôme*, Le Bloc-notes de la psychanalyse, nr. 5, 1985, p. 23.

andere kant van de tabel bevindt. Dit betekent dat een vrouw slechts een onbewuste heeft, m.a.w. met de fallus kan spreken op voorwaarde dat ze zich langs de kant van het universum plaatst, daar waar ze “al” is.⁴⁰ Dit is wat Lacan in *Encore* de *hysterie* noemt of nog, de keuze voor de *homoseksualiteit*.⁴¹ In tegenstelling tot de structurele bepaling bij de man, wordt deze keuze bij D/e vrouw door *contingentie* bepaald.⁴² Het is slechts via de wegen van de liefde (het geloof, het ideaal,...) dat de limiet tegen het onmogelijk te verdragen genot alsnog geïnstalleerd wordt en dat de seksuele verhouding toch nog “*stopt zich niet te schrijven*” (contingentie) en vanaf dan *niet* meer zal *stoppen zich te schrijven*.⁴³

Vrouwen babbelen, zegt men. Vanuit deze veralgemening zijn we vertrokken, om vervolgens het genot van dit babbelen onder de loep te nemen.

Laten we met enkele boutades eindigen: Ja, er zijn vrouwen die babbelen en babbelen en babbelen, ... omdat dit een grens stelt aan het vrouwelijk genot dat onbegrensd en *detalig* is. En ja, deze vrouwen laten ons toe te stellen dat het universum van babbelende vrouwen bestaat. Dit universum bestaat, juist omdat dit babbelen deze vrouwen inleidt in het universum van de mannen waar het fallisch genot, en alleen maar het fallisch genot regeert.

⁴⁰ J. Lacan, *Le Séminaire XX, Encore*, Paris, Seuil, 1975, p. 90.

⁴¹ J. Lacan, o.c., p. 79.

⁴² J.-A. Miller, *Un répartitoire sexuel*, Revue de la Cause Freudienne, nr. 40, 1998, p. 22.

⁴³ J. Lacan, o.c., p. 132.